

ACAPARAMENT ENERGÈTIC

[De com el model energètic espanyol
vigent necessita ser violent d'endolls
cap enfora i de com transitar a un model
respectuós amb altres pobles i amb les
següents generacions.]

DAVID LLISTAR BOSCH,

FÍSIC ESPECIALISTA EN RELACIONS INTERNACIONALS I INVESTIGADOR

DE L'ODG ([WWW.ODG.CAT](http://www.odg.cat)), ABRIL DE 2015. AUTOR DEL LLIBRE "ANTICOOPERACIÓ". (@SUPERLLISTI)

L'energia és vital en qualsevol societat. L'economia espanyola ha estat conduïda a una dependència de tercers països que ha oscil·lat des de l'any 2000 fins a data d'avui entre el 74-82% (Ramos, 2013)¹. És a dir, més de tres quartes parts del model energètic espanyol procedeixen de les importacions, principalment petroli i gas, de països com Algèria, Nigèria o Rússia. Tot això sense tenir en compte que les centrals nuclears espanyoles generen energia en territori espanyol, amb combustibles nuclears extrets en explotacions mineres de països com Níger i amb tecnologia estrangera.

Com és sabut el model energètic espanyol, no es en si cap "model" sinó el resultat d'una superposició incoherent d'interessos corporatius oligopòlics i ziga-zagues governamentals com la que recentment ha castigat la generació de renovables amb l'excusa del dèficit de tarifa. Des del punt de vista domèstic resulta absurd destinar prop del 5% del PIB a costejar aquestes

importacions energètiques ateses les característiques geofísiques (solars i eòliques) de la Península i de la insuportable música de l'austeritat (per a alguns) i el 'no hi ha diners' amb què se segueix pagant el deute als mercats financers especuladors i, col·lateralment, escapçant els drets de la població local. Però tan absurd és cap endins com cap enfora. La dependència energètica exterior no està només lligada a una posició internacional espanyola de vulnerabilitat energètica, com apunten documents estratègics del Govern com la "Estrategia española de Seguridad" (Gobierno de España, 2011), sinó tal com es descriu a continuació, a una forma d'ecofeixisme modern que queda molt ben resumit per un nou concepte emergent, el d'acaparament energètic (o en anglès "energygrabbing") per sil·logisme amb altres formes d'acaparament modern com l'acaparament de terres (landgrabbing) o el d'aigua virtual (watergrabbing).

¹ Les últimes dades disponibles a la data de redacció assenyalen que la dependència d'Espanya va ser el 2011 del 76,4%, contra el 54% de la UE27. Dades de Eurostat.

ACAPARAMENT ENERGÈTIC

L'acaparament energètic s'exerceix des de principis realistes pels quals un país (principalment el seu govern i les seves transnacionals) s'otorga a ell mateix el dret a apoderar-se dels recursos energètics de terrioris estrangers a través de diferents vies, inclosa la intervenció i ocupació militar quan les opcions de mercat no són suficients. Un concepte que s'aplica en primer lloc a l'acaparament dels grans jaciments d'hidrocarburs i d'urani. Però que també pot aplicar-se a l'acaparament de terres fèrtils (landgrabbing) i de recursos hídrics (watergrabbing) necessaris per a les grans plantacions de cultius energètics d'agrocombustibles que reemplacen boscos tropicals en països com Colòmbia, el Camerun o Indonèsia; per a la construcció de megarepreses hidroelèctriques. Fins i tot servirà per a referir-se en el futur a l'acaparament de terres associat a la mineria de liti o altres minerals estratègics per a bateries amb alta autonomia energètica i tecnologia renovable (Scheidel & Sorman, 2012). Es tracta d'un concepte que visibilitza un fenomen que no és nou, però que es va radicalitzant a mesura que s'ha sobrepassat el pic de petroli (alguns el situen al 2005) i els temps de petroli i gas barats, comencen a percebre's els costos de la crisi climàtica, i el consum global d'energia continua augmentant per l'empenta de la nova classe consumidora global i pels intents dels països centrals per escapar de la crisi amb més creixement. No només es busca un debat sobre qui es el legítim beneficiari de l'energia territorialitzada en qualsevol cantonada del planeta. Sinó que el més transcendent és que l'acaparament energètic porta implícit l'acaparament de drets col·lectius i individuals. S'impedeix a poblacions terceres gaudir d'una bona salut, al sosteniment de les seves terres, les seves aigües i els seus boscos, a mantenir la pau en les seves comunitats o a gaudir d'una democràcia autodeterminada.

L'acaparament energètic té una forta accep-

ció geopolítica de control exterior dels mercats d'energia. Dues forces conflueixen en la voluntat de controlar-los. Per una banda, les economies acaparadores requereixen de fluxes estables i preus raonablement barats. Especialment en metabolismes socials intensius en energia com les economies europees o l'estatunidenca, on la productivitat i el creixement estan directament lligats al preu de l'energia². És a dir, quan el creixement procedeix d'augmentar el ritme de reproducció del capital intensiu en energia, per exemple pescant cada vegada en aigües més llunyanes o profundes amb vaixells pesquers més intensius en energia i capital (cas de la flota pesquera espanyola). Quan els preus internacionals pugen, aquestes economies se'n ressenteixen, la productivitat baixa. Un fenomen que molts han situat a la base de la Gran Recessió actual. Per això, qualsevol temptació de líders governamentals de països exportadors per alterar l'estatus quo dels preus barats sota allò que els experts anomenen "nacionalisme energètic" es percebut pels països dependents com una amenaça global. El cas de l'Iraq de Saddam Hussein, de l'Iran de Khomeini i/o Ahmadinejad, de la Líbia de Gaddafi, de la Veneçuela d'Hugo Chávez, de la Bolívia d'Evo Morales, etc. Per mantenir els preus baixos (però no prou baixos com per desincentivar la nova producció) resulta estratègic controlar els mercats internacionals creant un règim global (Lebben, 2011). I per fer-ho s'utilitzen vies simultànies de domini dur (militarització de les infraestructures i les vies de transport, intervencions militars i boicots sobre governs díscols, etc.) amb suau (cooperació energètica que impulsi la liberalització i privatització dels mercats, el control dels mercats de futurs i derivats on es negocien els preus, les garanties de seguretat jurídica, etc.).

² Veure Ramos, J. (2013) Dependencia energética en España. Visitat 1/6/2013.

La segona força -molt lligada amb la primera- és la que prové de l'interés de les companyies energètiques amb matriu en els països acaparadors per créixer en tercers països. És a dir, controlar nous mercats: obtenir noves reserves, accedir a nous consumidors, diversificar riscos. Amb tot és quelcom que no té res a veure amb garantir els subministraments al país matriu, però sí al mercat global. Com el cas de Repsol a Amèrica Llatina que explota petroli per exportar-lo als Estats Units i no a Espanya. Amb pitjors ulls és vist per Occident el tri-dent estatal energètic xinès (CNPC, CNOOC, SINOPEC) que està adquirint silenciosament els actius del mercat nord-americà no per subministrar a la Xina sinó per obtenir guanys en un hub estratègic així com per accedir a les últimes tecnologies de fractura hidràulica (principalment), l'acaparament es pot produir per obtenir posicions de control regional o mundial que generin grans rendiments financers (Philips, 2012).

L'acaparament energètic implica interferir sobre poblacions el territori de les quals estigui (casualment) situat en zones riques en recursos energètics, en zones de trànsit (corredors energètics) o a l'interior d'estats governats per administracions exportadores d'energia. Implica també la degradació de la natura donat el caràcter sistemàticament contaminant i ambientalment destructiu de les indústries extractives (inclosa la producció d'agrocombustibles). Implica accelerar l'emissió de CO₂ i la degradació dels embornals de carboni (oceans, boscos, maresmes...) que mantenen en equilibri les constants cli-

màtiques del planeta. Finalment, l'acaparament és desposseïció per acumulació, i pèrdua de sobirania dels pobles sobre els béns propis i comuns (Cotarelo et al., 2014). És a dir, l'acaparament energètic és anticooperació, el contrari a la cooperació: podrà beneficiar a les parts contractants, però perjudica a tercers, a qui viu a prop (fins i tot no tan a prop) d'aquests recursos naturals (Llistar, 2009). Habitualment es tracta de minories contra majories. L'anomenada maledicció de l'abundància de recursos naturals, que quant més pitjor (Acosta, 2009). La població i la natura iraquianes, algerianes, guineanes, equatorianes, russes, líbies, peruanes, colombianes, sudaneses o els pobles indígenes de l'Amazònia, del Delta del Níger, d'Alberta o de Papua Nova Guinea han provat aquesta maledicció. També comencen a patir-les arran de la "bombolla de fracking" poblacions perifèriques del Nord en llocs com Ohio,

3 Un mapa 2.0 dels pous de fracking als Estats Units està disponible a <http://shalebubble.org/the-map/> (visitat per última vegada el 1/6/2013). Un mapa que forma part del treball de Hughes, 2013, Drill, Baby Drill.

Pennsilvània o Texas als Estats Units, o a Aràbia, la Garrotxa o Burgos a la Península Ibèrica³. El concepte d'acaparament encara que es defineix en primera instància com a un fenomen entre països, pot extrapol·lar-se a escala intraestats quan existeixen desplaçament o interferències d'uns per la voluntat d'altres per raó de l'ús de recursos energètics. No només en el cas de comunitats afectades pels anomenats "projectes inútils i imposats" com denuncien les plataformes antifracking, el moviment antinuclear, contra l'alta velocitat, les megainfraestructures de gas o les prospeccions a la costa. Sinó també les noves "aliances contra la pobresa energètica" en què es perceben els talls de llum de les llars més pobres com a resultat de l'acaparament d'una mafia a qui anomenen "Oligopoli energètic", una mena de lluita de classes també en allò energètic.

Per tant, un model energètic altament dependent, centralitzat i voraç ha de ser acaparador i, en conseqüència, altament impactant amb la següent distribució d'impactes o interferències negatives globals que es sistematitzen a continuació:

LA RETÒRICA DE LA SEGURETAT

El concepte de "seguretat energètica" en abstracte retreu a significats diferents. És una paraula container. Des de necessitats vernàcules com escalfar-se a l'hivern fins i tot quan faci molt fred, fins a bombardejar la població d'estats que impedeixin el subministrament de cru a les xarxes de proveïment. La retòrica oficial acostuma a amagar el factor "acaparar" sota el d'"assegurar" el subministrament energètic en un escenari mundial replet de perills. Encara que com abans hem assenyalat, no només es tracta d'assegurar el subministrament de l'exterior sinó també de prendre el control dels mercats i protegir-los a través de regles de joc internacionals favorables ("lex mercatoria" tal com apunten (Juan Hernández Z. & Pedro Ramiro, 2009)). Quan es coneixen les col·lateralitats s'assumeixen com a necessàries i justificades per raons domèstiques. Primer els de casa, apel·len. Però les polítiques de seguretat energètica són a la vegada que motivacions domèstiques raonables a primera vista, una de les principals fonts d'anticooperació dels països i grups d'interès altament consumidors d'energia cap a la resta del món i cap a futures generacions. Tal com conclou el llibre de The Corner House "Seguridad energética ¿Para

INTERFERÈNCIES DE L'EXTRACCIÓ I LES INFRAESTRUCTURES ENERGÈTIQUES A LES ZONES DE CONTACTE.	INTERFERÈNCIES SOBRE LA GOVERNABILITAT DEMOCRÀTICA I L'AUTODETERMINACIÓ.	INTERFERÈNCIES SOBRE L'ECONOMIA.
- Expulsió de gent (refugiats ambientals). - Inseguretat física (per militarització, violència armada, entrada de colons, etc). - Deforestació i pèrdua de biodiversitat. - Contaminació de terres, aigües i aires. - Malalties (càncers, etc).	- Corrupció. - Desinstitucionalització. - Militarització i violència armada. - L'estalvi es produeix per regalies i no per impostos, per la qual cosa els governs no tenen per què donar comptes als ciutadans. (Hughes, 2013) - Destrucció de la sobirania energètica dels pobles.	- Pobresa energètica. - Endeutament per pagament d'infraestructures d'exportació. - Sobreendeutament per garanties basades en les extraccions futures. - Pèrdua del control dels mercats d'energia (finançament) i estrangerització de l'economia. - Malaltia holandesa (inflació, etc). - Augment de desigualtats socioeconòmiques.

quié? ¿Para qué?": la seguretat energètica per a uns implica la inseguretat d'altres (Hildyard, Lohmann, & Sexton, 2014).

Malgrat això quan es consulta sobre l'acaparament tant als policy makers com als policy takers del sistema energètic espanyol, per exemple, es conclou que tenen una idea nebulosa del fenomen, barreja de desconeixement, delegacionisme (els altres ho fan pitjor) i d'assumpció de fatalitat (Barbero & Llistar, 2014). Les cadenes de valor energètiques són molt llargues, i són pocs que superen la cortina de fum, per conèixer de primera mà les seves conseqüències en totes les baules de la cadena global de subministrament. Dispositius com les campanyes de publicitat, de responsabilitat social corporativa, la junk science i els científics mercenaris, o els contubernis público-privats impulsats per les empreses i elits de govern interessades accentuen la falta d'interès i confusió.

Per tot això és que des d'una cantonada dels moviments socials per la justícia socioambiental cosmopolita es combat aquesta distorsió mitjançant la construcció del concepte-focus d'"energy grabb" o "acaparament energètic". Un nou concepte al servei de l'epistemologia dels i de les pobres. Una palanca més a favor del bon conuiu global. Per veure, jutjar i actuar, en temps de tempesta i crisi energètica.

ACAPARAMENT VS SEGURETAT A L'ESTAT ESPANYOL

Col·lateralment el model espanyol ha estat conduït des dels anys 60 i de forma paulatina a polítiques de major acaparament energètic⁴. Polítiques orientades principalment cap a l'exterior, centrades en la geopolítica del petroli, del gas i de l'urani i amb

especial interès en el Nord d'Àfrica, Orient Mitjà, Amèrica Llatina, Rússia, França i alguns països singulars com Nigèria, Angola i Guinea Equatorial. No en va l'energia és una de les tres prioritats de l'acció exterior del Regne d'Espanya (junt al comerç i la seguretat). La seguretat energètica és definida per l'Agència Internacional de l'Energia com a "la capacitat de garantir el subministrament energètic a uns preus raonables", i forma part d'un dels tres pilars de la política energètica tant espanyola com europea. En el cas espanyol, contempla aspectes com la seguretat davant un atac terrorista o accident natural al llarg dels 10.000 km de canonades d'alta pressió de gas en territori espanyol, o els 4.000 km d'oleoductes que connecten les refineries amb les instal·lacions d'emmagatzematge com el Projecte Castor. Però sobretot es centra en les amenaces d'interrupció del subministrament (a preus barats) des de l'exterior tal com deixen clar (Segoviano, 2011) (IEEE Ministerio de Defensa, Comité Español del Consejo Mundial de Energía, Club Español de la Energía, 2014).⁵

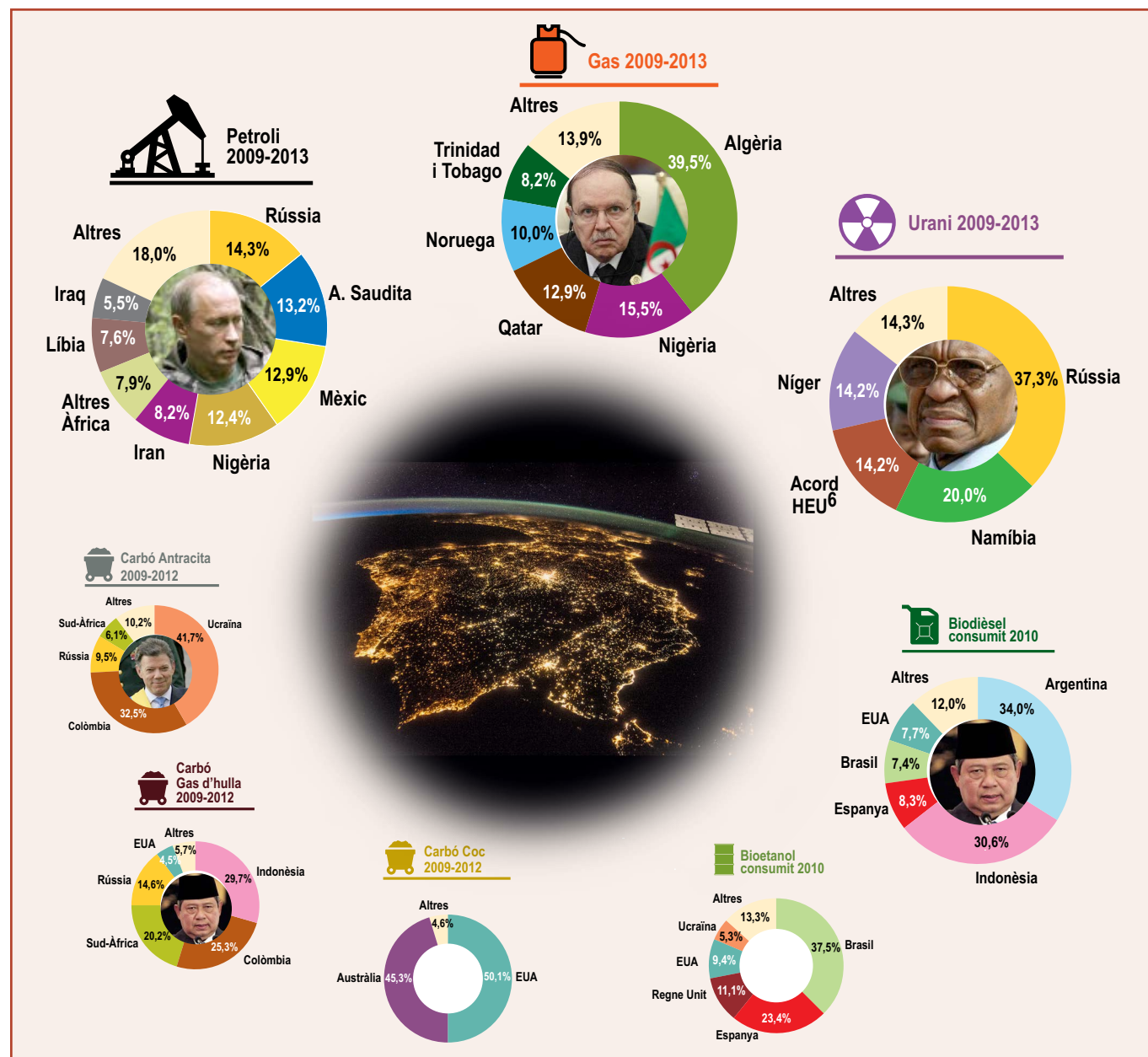
Si bé i de forma més recent també assistim a l'acaparament a l'interior de les fronteres: Sobre qui acapara Espanya a l'exterior?

Segons càlculs de l'ODG realitzats per l'estudi "Anticooperació energètica del model espanyol" els diferents "còctels" de combustibles que mouen l'economia espanyola segons dades disponibles provenen de zones subministradores concretes dels següents països i proporcions (en termes físics):

⁴ Es tracta d'un metabolisme social EDIAF, és a dir, Economia Dependent Intensiva Adicta als combustibles Fòssils.

⁵ El Ministre de Defensa Eduardo Morenés afirmava el 12/5/2014: la política energètica de la UE "no ha de cenyir-se únicament als aspectes mediambientals, sinó que ha de superar aquest àmbit i assolir una veritable política energètica comuna, que fomenti les interconnexions i garanteixi el subministrament i emmagatzematge".

País d'origen dels suministraments energètics a Espanya (2009-2013)

Fonts: El·laboració pròpia, a partir de CORES, Datacomex, Eurostat, Enusa, CNE i Carbonunión (ODG, 2015).

La taula indica que la major part de l'acaparament energètic espanyol es produeix en països segrestats per oligarquies autoritàries que tendeixen a reprimir qualsevol

tipus de resistències populars o oposició interna⁷. Països amb nefastos indicadors de corrupció, salut democràtica, seguretat personal, conservació de la natura, etc.,

6 Acord entre EUA i Rússia per la conversió d'urani d'ús militar en ús comercial.

7 Algunes resistències locals estan donant llum a convergències transnacionals de justícia ambiental com la Xarxa Oilwatch (www.oilwatch.org), però per altra banda, alimenten també l'adhesió popular a grups armats situats sota el paraigua de l'islamisme radical.

condemnats per un règim energètic efectivament global, alimentat activament per economies capitalistes depredadores com les d'Occident al qual se sumen les potències emergents, i sens dubte, encara que de manera submergent, el factor espanyol.

COM TRANSITAR CAP A UNA ECONOMIA COHERENT AMB EL DESENVOLUPAMENT D'ALTRES POBLES I ALTRES GENERACIONS?

Un model que no acapari drets a l'exterior, està obligat a relocalitzar el seu model energètic, per tant a accelerar-lo, descentralitzar-lo i a democratitzar-lo. Això molt probablement conduiria a un decreixement de les entrades de l'exterior (encara que també evitaria agressions domèstiques fruit de megainfraestructures energètiques) a través d'una transició a les energies renovables distribuïdes, contribuiria a alliberar molts pobles del món de les seves dictadures exportadores i a nosaltres de l'Oligopoli i l'addicció als hidrocarburs i a l'urani, i a un escenari absurd de crisi climàtica i violència entre diversos pobles.

Les característiques climàtiques, geogràfiques i morfològiques del territori espanyol caracteritzades per un règim de forta insolació, importants vents i rius amb desnivells, resulten òptimes. Les tecnologies netes són avui una realitat econòmicament viable.

BIBLIOGRAFIA

- Acosta, A. (2009). *La maldición de la abundancia. Del petróleo a la minería a gran escala*. Quito: Abya-Yala.
- Barbero, C., & Llistar, D. (2014). *El modelo energético español. Un análisis desde la Coherencia de Políticas para el Desarrollo*. Madrid: Plataforma 2015 i més.
- Cotarelo, P., Llistar, D., Pérez, A., Guillaumon, À., Campuzano, M., & Berdié, L. (2014). *Definiendo la soberanía energética (de los pueblos)*. *El Ecologista*, (81).
- Ramos, J. (2013, mayo 23). *Dependencia energética en España*.
- Gobierno de España. (2011). *Estrategia Española de Seguridad. Una responsabilidad de todos*. Gobierno de España.
- Hildyard, N., Lohmann, L., & Sexton, S. (2014). *Seguridad Energética ¿para qué? ¿para quién?* (Libros en Acción.). Madrid: Ecologistas en Acción, Observatori del Deute en la Globalització, The Corner House.
- Hughes, D. (2013). *Drill, Baby, Drill: Can Unconventional Fuels Usher in a New Era of Energy Abundance*, Post Carbon Institute.
- IEEE Ministerio de Defensa, Comité Español del Consejo Mundial de Energía, & Club Español de la Energía (Ed.). (2014). *Energía y Geoestrategia 2014*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- Juan Hernández Z., & Pedro Ramiro. (2009). *¿Lex Mercatoria o Derechos Humanos? Los sistemas de control de las empresas transnacionales*. Hernández Zubizarreta y Ramiro. Recuperat de www.enlazandoalternativas.org
- Lebben, M. (2011). The geopolitics of energy security and the war on terror: the case for market expansion and the militarizations of global space". En *Global Political Ecology* (p. 325-344). Abingdon, Oxfordshire and New York: Routledge.
- Llistar, D. (2009). *Anticooperación. Interferencias Norte-Sur. Los problemas del Sur Global no se resuelven con más ayuda internacional*. Barcelona: ODG-TNI-EeA-Icària Editorial.
- Llistar, D. (2014). *Anticooperació energètica de l'economia espanyola*. Barcelona: ODG.
- Philips, M. (2012, juliol 30). *China's Energy Grab Is About Know-How, Not Resources*. *BusinessWeek: markets and finance*.
- Scheidel, A., & Sorman, A. (s.d.). Energy Transitions and the global land rush: Ultimate drivers and persistent consequences. *Global Environmental Change*.
- Segoviano, S. (2011). *España ante el reto de la seguridad energética*. Fundación Alternativas.

AMB EL SUPORT DE L'ACCD

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament